

УДК 001.89.9:005.4:321:327.8

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.61.58>

## **ЕВОЛЮЦІЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРАКТИК: «СТАРА» ТА «НОВА» ДИПЛОМАТІЯ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ**

**Ростислав Тістик**

*Львівський національний університет імені Івана Франка,  
факультет міжнародних відносин, кафедра міжнародних відносин і дипломатичної служби  
вул. Січових Стрільців, 19, 79000, м. Львів, Україна*

У статті розглядається становлення дипломатичних практик з Нового часу до наших днів. Автор зосереджується на еволюції дипломатичної діяльності, виділяючи її ключові аспекти – від виникнення інституту постійного посла до поширення так званої «нової дипломатії» після Першої світової війни. На думку тогочасних політиків та інтелектуалів, «стара дипломатія», що характеризувалася секретністю та неспроможністю запобігти війні, мала поступитися «новій дипломатії», націленій на мир і співпрацю. Трансформація полягала, серед іншого, у поступових змінах засобів, методів і змісту дипломатичної діяльності й означала визнання важливості експертних навичок з ведення переговорів та посередництва, спрямованих на подолання розбіжностей серед міжнародних акторів. Якщо у попередні історичні періоди дипломатію пов'язували із суперництвом та конфліктами, то після Другої світової війни її почали активніше розглядати як основний механізм співпраці.

На основі вивчення особливостей дипломатичної діяльності впродовж другої половини ХХ ст. автор обґрунтовує поступальний розвиток «нової дипломатії», вказуючи на стрімке розширення сфер, охоплених дипломатичною діяльністю, та збільшення кількості акторів, які можуть діяти у міжнародному середовищі. Все це перетворює сучасну дипломатію на складне й багатуокладне явище, яке характеризується двоюкою тенденцією: з одного боку, це «ерозія» класичної дипломатії, з іншого ж – збільшення ролі формалізованих та узгоджених способів представництва держав у міжнародних відносинах. На переконання автора, сучасний світовий розвиток усе ж зумовлює актуалізацію державоцентрично орієнтованої дипломатії, що підважує поширений наратив про можливість реалізації дипломатичних практик з боку множини гетерогенних акторів різного рівня, тобто про «ерозію» дипломатії.

З'ясування суперечливих аспектів становлення сучасної дипломатії дає змогу окреслити перспективи її подальшого розвитку. На переконання автора, дипломатія залишатиметься актуальним способом репрезентації державних акторів як у наш час, так і у майбутньому, функціонуючи як необхідний інструмент взаємного узгодження національних інтересів та забезпечення стабільності міжнародної системи.

*Ключові слова:* дипломатія, міжнародні відносини, зовнішня політика, міжнародні актори, «стара дипломатія», «нова дипломатія».

**Постановка проблеми.** Дипломатія з властивими для неї процедурами, методами, техніками і формами переговорів виникла у процесі тривалого історичного розвитку. Витоки дипломатії сягають перших спроб людських спільнот досягти порозуміння зі своїми сусідами щодо мисливських територій та меж поширення власної ідентичності, яку вони сформували, взаємодіючи між собою [1, с. 607]. Починаючи з III тис. до н. е. – періоду, коли, як вважають, зародилися міжнародні відносини та дипломатія у сучасному розумінні [2], – розвиток дипломатичної практики був вельми гетерогенним. Держави по-різному трактували роль власних дипломатів, а тому цілі, методи, вплив, влада та покладені на них обов'язки не були універсальними [3, с. хіх].

**Аналіз досліджень і публікацій.** Нині спостерігаємо значне поживання наукового інтересу до основ дипломатичної діяльності, каталізоване актуальними міжнародними трендами й постульованим поверненням міжнародних акторів до реалізації державоцентричної зовнішньої політики. Широко дискутована в недавньому минулому «ерозія» дипломатії на користь колективних форм співпраці, мережових структур управління чи «демократизації» участі міжнародного представництва поступається фактичному визнанню того, що дипломатія була і залишається насамперед справою держав. Поліморфність дипломатії у сучасному світі, виникнення та еволюції її форм стали предметом досліджень низки таких відомих учених, як Р. Барстон [4], К. Бйола [5; 6; 7], Р. Коен [2], Й. Меліссен [8], Г. Ніколсон [9] та ін.

**Мета статті** – розкрити ключові аспекти еволюції дипломатії, що вказують на збереження її особливостей до нашого часу, й водночас з'ясувати відмінності у способах здійснення дипломатичної діяльності, що відрізняють окремі етапи між собою. Досягнення мети реалізоване через залучення методології науки про міжнародні відносини з урахуванням сучасних трендів розвитку міжнародного середовища та супутніх змін у дипломатичних практиках.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Дослідження проблематизує дипломатичну діяльність як явище у міжнародних відносинах, що, зберігаючи власні основи, істотно трансформувалося впродовж тривалої еволюції, через інституціоналізацію дипломатичних практик, з одного боку, та демократизацію участі в контексті професіоналізації представництва й розширення кола акторів міжнародної політики – з іншого. На основі розгляду цих трендів, а також сучасної динаміки міжнародного середовища автор вказує на фактичне збереження у сучасних міжнародних відносинах традиційних форм дипломатичної діяльності, підкреслюючи їх важливість.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасні дослідження історії дипломатії підтверджують різноманітність її витоків та децентрацію [1; 7]. Натомість С. Коен (2001) [2] припускає, що існує «велика традиція» в дипломатії, яка простягається від месопотамського періоду до римської епохи та стародавньої Греції. Він наголошує на існуванні певної історичної перспективи, яка дає можливість прослідкувати низку ідей, норм, практик і ролей, які не лише структурували відносини між акторами, а й досі характеризують дипломатичну практику.

Так чи інакше, сучасні засади дипломатії виникли на початку Нового часу. Починаючи з епохи Відродження [11] в Європі зросла кількість дипломатичних торговельних і фінансових відносин. Дипломатичні практики, адаптовані великими європейськими державами, такими як Іспанія чи Велика Британія, перетворилися до кінця XIX ст. на важливий інструмент з регулювання міжнародних взаємодій. Ця рання форма традиційної постійної дипломатії, яку також називають двосторонньою дипломатією, «італійською» або «французькою системами» дипломатії [12, с. 2], заклала нову основу для зовнішньої політики держав і підтримання офіційних відносин між ними.

Наприкінці XIV ст. серія трансформацій у Європі разом призвела до великої дипломатичної інновації: створення інституту постійного посла. Це ґрунтувалося на потребі правителів знати якомога більше про внутрішні справи сусідніх держав. Дипломатична практика набула безперервного характеру з огляду на оформлення у Європі загальноконтинентальної системи держав [13, с. 10]. У міру інституціоналізації дипломатії соціальний статус послів значно покращився<sup>1</sup>, а їхня здатність до ефективної діяльності істотно зросла.

<sup>1</sup> Примітка. Ними ставали переважно дворяни різного походження, кваліфікована знать.

У цей період Франція, перетворившись на одну з найвпливовіших європейських держав, вирішальним чином сприяла професіоналізації дипломатичної практики. Фактично можна стверджувати про становлення французької дипломатичної системи поряд з італійською системою, успадкованою від Венеції. Прагнення контролювати дипломатичні місії, а згодом запровадження концепції «безперервних переговорів» кардиналом А. де Рішельє призвело до створення ним у 1626 р. першого міністерства закордонних справ Франції (*Ministère des Affaires Etrangères*)<sup>2</sup> та призначення міністра закордонних справ. Це було покликане формувати різну політику королівства щодо іноземних держав.

Важливою для розвитку дипломатії була мова. До XV ст. латинь залишалася основним засобом дипломатичного спілкування. Із занепадом Священної Римської імперії та поглибленням релігійної роздробленості використання латини серед дипломатів істотно скоротилося. Тому поширилася практика ведення переговорів через перекладачів. Лише у XVIII ст. французька мова стала панівною мовою дипломатії, і цей статус вона зберігала до кінця Першої світової війни, коли її поступово замінила англійська мова.

З точки зору матеріальної організації сучасна дипломатія сприяла поширенню нових інститутів і нових практик. Серед помітних досягнень цього періоду можна виділити чотири. По-перше, якщо до XVI ст. було досить присягнути на договорі, щоби визнати його дійсним, то з XVII ст. формальна ратифікація (підпис і прикріплення печатки до документа) стала нормою. По-друге, відбулося узагальнення вірчих грамот (тобто документа, підписаного сувереном, який вручався новому послу з метою наступної передачі главі держави чи уряду країни перебування). По-третє, поширеним механізмом вирішення найнагальніших міжнародних проблем стала організація великих «багатосторонніх» конференцій (наприклад, Конгрес у Като-Камбрезі 1559 р., Вестфальський конгрес 1643–1648 рр., Віденський конгрес 1815 р., Паризький конгрес 1856 р. і Берлінський конгрес 1878 р.). Нарешті, по-четверте, виникли канцелярії, здатні безперервно підтримувати дипломатичні відносини, а система імунітетів стала загальноприйнятною.

Хоча послы користувалися певними перевагами, які полегшували їхній доступ до інформації та спілкування, однак найголовнішим було те, що вони володіли дипломатичним імунітетом. Останній був наданий дипломатам з релігійних, правових і практичних міркувань [14, с. 45]. Імунітет стосувався, зокрема, фізичної недоторканності особи посла, неможливості його обвинувачення у цивільних чи кримінальних правопорушеннях, свободи приватного сповідання релігії.

Трансформація міжнародної системи від династичного до територіально-суверенного принципу легітимності після Вестфальського миру (1648 р.) [15, с. 6–7] перемістила об'єкт дипломатичної лояльності з правителя на державу. Ідеологічно цей крок став можливим завдяки доктрині *raison d'état*, яка була інтелектуально підготовлена роздумами Н. Макіавеллі про державну мудрість. Однак послідовну структуру як керівного принципу зовнішньої політики ця доктрина набула лише завдяки кардиналу Рішельє. *Raison d'état* перетворив дипломатичну лояльність з особистого типу стосунків між дипломатом і князем (як у ранній новий період) на безособовий спосіб приналежності до колективної сутності – держави. Дипломат усе ще служив суверену, однак діяв з ширших перспектив захисту інтересів держави та підвищення її авторитету, а не правителя [6, с. 126–127].

Утвердження вестфальської концепції територіального суверенітету як конститутивного принципу міжнародного порядку допомогло створити нову конфігурацію ієрархічних відносин у Європі між великими та малими державами. Символічний церемоніал мав

<sup>2</sup> Примітка. Буквально: міністерство «дивних справ».

на меті інформувати про стосунки між залученими сторонами та вказував на важливість обговорюваних питань [14, с. 64].

Зауважимо, що цей елемент дипломатії сприймався дуже серйозно ще з більш ранніх часів. Зокрема, Папа Римський намагався врегулювати питання дипломатичного пріоритету, склавши меморандум у 1504 р., в якому визначив для себе пріоритет щодо королів Франції, Іспанії, Арагону та Португалії. Цей меморандум не зміг пом'якшити дипломатичну напруженість і продовжував залишатися головним джерелом політичних роздратувань, а іноді навіть військових конфліктів протягом майже двох наступних століть. Віденський конгрес остаточно врегулював це питання у 1815 р., встановивши пріоритет серед дипломатичних представників відповідно до дати вручення ними вірчих грамот. Конгрес в Екс-ла-Шапель у 1818 р. додатково роз'яснив, що представники на конференціях повинні підписувати договори в алфавітному порядку.

Тоді як інститут постійних дипломатів поступово став загальноприйнятою практикою в Західній Європі, поширення цієї форми дипломатичного представництва на решту світу було повільним, фрагментарним і суттєво залежало від готовності інших акторів перейняти європейський дипломатичний стиль або від їхньої спроможності до здійснення дипломатичних відносин загалом.

Укладення таємних договорів розглядалося як найкращий засіб захисту чи втілення державних інтересів, відповідно до доктрини *raison d'état*, однак це також залишалося істотним джерелом дипломатичної напруженості. З часом великі держави визнали необхідність прямих зустрічей власних представників, щоби мати можливість запобігати небезпечній ескалації. Так зародилася конференційна дипломатія, яка бере свій початок у конгресах в Оснабрюку та Мюнстері, які відновили мир у Європі (1648 р.). Після цього відбувся Утрехтський конгрес у 1712–1713 рр., який зібрав 83 повноважних представників для вирішення питання щодо європейської гегемонії, пов'язаного з розподілом так званого іспанського спадку [16]. Європейський Концерт, створений після Віденської угоди 1814 р. за наслідками наполеонівських воєн, запровадив практику регулярних особистих консультацій між лідерами великих держав (таких як Велика Британія, Австрія, Пруссія, Росія і Франція).

У 1815 р. Віденський регламент став важливим кроком до кодифікації наявної практики. Згодом були прийняті відповідні резолюції Інститутом міжнародного права (1895 р. і 1929 р.), розроблені Гаванська конвенція щодо дипломатичних службовців (1928 р.) та Гарвардський проєкт конвенції про дипломатичні привілеї та імунітети (1932 р.) [17].

Цікавим наслідком конференційної дипломатії XIX ст. було утвердження елементарної доктрини *raison de système*, тобто прийняття могутніми державами морального зобов'язання відстоювати власні інтереси, покладаючись на розсудливість та стриманість, з метою уникнути потенційних ризиків для функціонування міжнародної спільноти.

Моделі дипломатичної взаємодії між європейськими державами протягом XVIII та XIX століть були описані Г. Ніколсоном як «стара дипломатія» [9, с. 74] на основі п'яти характеристик. По-перше, Європа вважалася найважливішою з усіх частин світу. Адже жоден конфлікт не міг перерости у велику війну без участі в ньому хоча б однієї з п'яти великих європейських держав. По-друге, великі держави були сильнішими за малі держави, оскільки «володіли ширшим колом інтересів, більшою відповідальністю і насамперед істотнішими обсягами фінансів та зброї» [9, с. 74]. Існування такої глобальної ієрархії передбачало третій принцип, а саме те, що великі держави повинні нести спільну відповідальність за поведінку менших держав і підтримання миру. Тому загальновизнаним було право на спільне втручання великих держав у конфлікт між малими державами. Останнє

мало слугувати меті запобігти переростанню такого конфлікту в кризу для великих держав. По-четверте, збереження миру у вестфальському міжнародному порядку вимагало професійної дипломатичної служби, основою якої були високий рівень освіти та досвіду. Склад дипломатичного корпусу в цей час був переважно аристократичного походження, що дало змогу дипломатам розвинути спільну корпоративну ідентичність незалежно від власної національності. По-п'яте, «безперервні та конфіденційні» переговори розглядалися як важливі з погляду успішного управління відносинами між великими державами. Суспільні очікування й брак часу мало впливали на перебіг переговорів, тому вони велися сторонами на засадах раціональності та ввічливості [9, с. 77].

Європейські держави поступово експортували методи «старої дипломатії» по всьому світі. У міру того, як щораз більша кількість незахідних держав перейняли цю систему, вона поступово набула глобальних рис. Однак розширення дипломатичних відносин часто ускладнювалося місцевою чи регіональною політичною ситуацією. В Азії та певною мірою в Африці місцеві правителі не були схильні до відкриття власних держав для чужорідних тенденцій, а політичні структури часто відкидали вестфальський принцип територіального суверенітету. З іншого боку, на Далекому Сході європейським державам іноді доводилося використовувати власні військові можливості, щоби забезпечити постійне представництво.

Особливо успішним у новій дипломатичній системі XIX ст. виявилось бажання великих європейських держав, які тоді були головними акторами світової політики, визнати нові принципи та практику традиційної дипломатії. Концерт повноважень, який був сформований після 1815 р., забезпечив основу для визнання норм міжнародної дипломатичної поведінки, спільного розуміння легітимності та використання дипломатії як миротворчого інструменту.

Перша світова війна (1914–1918 рр.) суттєво змінила сучасну дипломатію. На тлі величезних руйнувань, спричинених воєнними діями, «стара дипломатія» зазнала вирішальних репутаційних втрат. Дипломатію звинувачували в тому, що вона виявилася неспроможною перешкодити війні. Поширилися рішучі заклики до фундаментального перегляду дипломатичної практики та дипломатичних інститутів.

Перехід від старої до «нової дипломатії» був підготовлений низкою чинників. По-перше, це посилення суперництва між великими державами за колоніальні надбання та паралельне зростання прагнення до самовизначення серед колоній. По-друге, стрімке збільшення швидкості зв'язку, яке справило значний вплив на старі методи дипломатичних взаємодій. Водночас кількість, терміновість і складність питань, які обговорювалися урядами держав, вимагали більш частих і прямих контактів між міністрами закордонних справ, сприяючи поширенню двосторонніх і багатосторонніх конференцій як нової форми ведення дипломатичних відносин. По-третє, зростання впливу США у світовій політиці означало водночас необхідність змін у правилах дипломатичної поведінки, адже американці ставилися з глибокою недовірою до європейських дипломатичних практик.

Концепцію «нової дипломатії» фактично запропонував президент США В. Вільсон наприкінці Першої світової війни, один із відомих «Чотирнадцяти пунктів» якої передбачав, що «дипломатію слід здійснювати відкрито та публічно» [9, с. 84]. Тому вже під час Паризької мирної конференції (1919 р.) громадськість інформували про рішення, які ставили загальний інтерес.

Із сучасних перспектив усе ж слід зауважити, що початкове сподівання на постійну відкритість дипломатії, тобто на те, що «дипломатія завжди буде діяти відверто та на очах громадськості», залишилася невиконаною. Прийняття дипломатичних рішень і контроль за

ними досі відбувається переважно «за зачиненими дверима», а внесок громадськості у ці процеси є невеликим або цілком формальним.

Багато з того, що подається дипломатами як національні інтереси, рідко обговорюється в парламентах чи на засіданнях урядів. Через власні шляхи комунікації дипломати не лише обмінюються думками, а й допомагають виробити позицію та політику своїх держав. Вони часто обирають сторони, які слід підтримати для того, щоби запобігти, а в окремих випадках навіть спровокувати чи підтримати конфлікти, активно керуючи економічними, політичними і культурними зв'язками [18, с. 27]. Це підкреслює певний «дефіцит демократії» у веденні міжнародних справ. Отож, дипломатична практика продовжує здійснюватися з різним ступенем секретності, залежно від чутливості предмета уваги або переговорів [5, с. 85]. Можна стверджувати, що певний рівень «дефіциту демократії» в окремих випадках є необхідним, оскільки публічне оприлюднення звітів чи обговорення дипломатичних переговорів може справді зашкодити їхній ефективності.

З кінця XIX ст. через істотне посилення політичної, економічної, військової та соціальної взаємозалежності між державами, важливі рішення, прийняті однією з них, почали мати більш далекосяжні наслідки для інтересів інших. З огляду на це дипломатія суверенних держав, яка визначала відносини у Європі, а разом у глобальному масштабі через конкуренцію та суперництво впродовж попередніх століть, поступилася місцем багатосторонній дипломатичній взаємодії.

На відміну від традиційних форм класичної дипломатії, у сенсі двосторонніх відносин між державами, заснованих на постійних посольствах, загальноприйнятих правилах поведінки та дипломатичних привілеях, епоха промислової та технічної революції поклікала до життя модерні форми «нової дипломатії» [8]. Їхнє виникнення та розвиток супроводжувалися:

- революцією в комунікаціях, спричиненою ЗМІ;
- інституціоналізацією багатосторонньої дипломатії у формі конференцій, конгресів, міжнародних організацій або появою конкурентних акторів у дипломатичному середовищі (неурядові організації, журналісти, фонди, асоціації, розвідувальні та секретні служби, міністерства тощо);
- представництвом інтересів через спеціальних послів або представників урядів;
- розширенням функцій економічної дипломатії;
- частковою «демократизацією» дипломатії через вплив приватних осіб (наприклад, в Оттавському процесі щодо заборони наземних мін) [10, с. 142].

У XX ст. професіоналізація торкнулася усіх сфер життя суспільства (медицина, право, освіта тощо), однак особливо виразно вона була помітною у сфері дипломатії. Технічно підготовлений і ретельно перевірений представник держави, який став дипломатом, витіснив колишнього аристократа. Нових фахівців зовнішньої служби стали відбирати на основі заслуг (зазвичай на конкурсній основі) з урахуванням кваліфікації (часто з науковими ступенями) і спеціалізації (за галузями чи регіонами) [19, с. 163]. Уряди держав створили великі бюрократичні апарати для управління різними сегментами зовнішньої діяльності у множині предметних сфер (торгівля, туризм, освіта, оборона тощо). Реномований британський дипломат Г. Ніколсон назвав це «новою дипломатією» [20, с. xi].

Прихильники «нової дипломатії» стверджували, що зовнішня політика не може спиратися на принципи таємності і балансу сил. Вони відстоювали три нові керівні принципи дипломатичної поведінки, які залишаються чинними й у сучасних умовах: 1) публічна підзвітність як засіб забезпечення консенсусних основ для зовнішньої політики (особливо у випадку демократичних держав); 2) самовизначення як поширення на рівень держав лібе-

рального принципу індивідуальних прав; 3) колективної безпеки як механізму запобігання свавільному застосуванню сили [7, с. 38].

Поступова неспроможність Ліги Націй забезпечити реалізацію власних завдань призвела до припинення її існування. Тому після чергового воєнного потрясіння дипломатія реорганізувалася на конференції в Сан-Франциско шляхом заснування Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1945 р. За конференцією у Сан-Франциско спостерігали понад 2 тис. представників світових ЗМІ та неурядових організацій, які розглядали створення глобальної міжнародної організації як проблему, що виходить за межі держав [21, с. 7].

Окрім ООН, були створені нові післявоєнні міжнародні інституції – Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), а пізніше Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ). Упродовж наступних десятиліть світова спільнота істотно розширилася: внаслідок процесів деколонізації кількість держав зросла майже втричі. Четвертий етап значного збільшення чисельності суверенних держав відбувся після розпаду колишнього СРСР та СФРЮ [22].

Тривале розширення міжнародної спільноти після 1945 р. було одним із головних чинників, що сформували низку особливостей сучасної дипломатії. Упродовж другої половини ХХ ст. можемо виокремити декілька важливих етапів трансформації форми та змісту дипломатичної діяльності: 1947–1950 рр., 1969–1975 рр., 1984–1989 рр. [23] та період, який почався з 2022 р. – до цього часу.

Протягом кожного з етапів оновлення дипломатії відбувалося разом із розвитком багатосторонньої взаємодії між державами, яка охопила переважно Європу або прямо чи опосередковано стосувалася подій у межах цього регіону. Початком першого етапу стало створення «ядра» з низки держав, навколо якого розгорнувся процес трансатлантичної співпраці (НАТО) та європейської інтеграції (сучасний ЄС); другий – позначився кульмінацією періоду розрядки (Чотиристороння угода та Гельсінкський заключний акт); третій – характеризувався мирним завершенням холодної війни (саміти у Женеві та у Рейк'явіку). Сучасний четвертий етап започаткувала агресія РФ проти України у лютому 2022 р. Його особливістю є виникнення нових багатосторонніх ad-hoc форматів співпраці (коаліція охочих, Рамштайн), інтенсивні більш чи менш формалізовані дипломатичні обміни, а також (пере)осмислення ключових засад функціонування міжнародного порядку, існування якого було вперше поставлене під сумнів від часу заснування ООН.

Трансформація дипломатії була також пов'язана із низкою проміжних успіхів. Наприклад, за підсумками конференції у Бандунгу (1955 р.) міжнародна система стала менш європоцентричною. Свідченням більшої уваги до дипломатичної практики стало підписання Віденських конвенцій про дипломатичні та консульські зносини на початку 1960-х років. А головними наслідками закінчення холодної війни було фактичне усунення або значне зменшення вимірів дипломатичної системи Схід-Захід і Північ-Південь. Південь розробив натомість різноманітні механізми співробітництва всередині Півдня (Південь-Південь) [4, с. 1].

Розвиток післявоєнної багатосторонньої дипломатії сприяв залученню у сферу міжнародних відносин ширшого кола внутрішньодержавних акторів, діяльність яких вимагає широкої міжнародної участі, зокрема різних міністерств: промисловості, авіації, навколишнього середовища, судноплавства, охорони здоров'я, освіти, спорту та низки інших. Окрім того, відбулося розширення змісту дипломатії, зокрема через інтернаціоналізацію питань, пов'язаних із тероризмом, імміграцією, політичними біженцями та іншими проблемами населення, що зумовило посилення міжнародної координації між міністерствами внутрішніх справ, юстиції та розвідки.

Глобальна дипломатія еволюціонувала інституційними шляхами. Було створено постійні дипломатичні угруповання могутніх економічних держав, таких як G7 і G20, а також багато регіональних об'єднань. Нові інституції стали перспективнішими та важливішими з погляду реалізації дипломатичної діяльності. Для прикладу, ЄС, започатковане у 1950-х рр. як невелике об'єднання з метою контролю західноєвропейської вугільної та сталеливарної промисловості, уже всередині 1980-х рр. розглядали як потенційну наддержаву майбутнього. Нині ж ЄС має власні прапор, валюту, столицю, гімн, а також дипломатичну службу.

Починаючи з 1970-х років істотно зросла кількість неурядових організацій (НУО). Це було зумовлене, зокрема, динамічним розвитком багатосторонньої дипломатії з питань морського права, навколишнього середовища та проблем розвитку. Основними функціями НУО у сфері дипломатії стали насамперед адвокація; захист і просування економічних інтересів; промисловий лобізм; поширення інформації.

Дипломатична система ХХІ ст., інституційно закріплена у формі правил, норм і принципів, зараз активно підтримується державними та недержавними акторами міжнародної політики. Водночас у сфері дипломатії спостерігається зростання впливу інших акторів (технічних спеціалістів, спеціальних посланників, представників спеціалізованих міністерств, неурядових організацій, засобів масової інформації тощо), що в процесі «демократизації» дипломатії та зростання важливості транснаціональної політики призводить до трансформації змісту дипломатичної практики.

Водночас не можна не погодитися з визначним теоретиком Г. Моргентау, який сприяв зміцненню політичного реалізму як парадигмальної візії міжнародної політики, який стверджував, що дипломатія залишається й надалі не менш важливою з погляду забезпечення сучасного миру, як і тоді, коли вона продемонструвала – як «головна інституція» – власну спроможність підтримувати мир у ХІХ ст. аж до Першої світової війни [24, с. 135–139]. Фактично основна місія дипломатії з управління відносинами міжнародних акторів та підтримання міжнародного порядку майже не змінилася. Водночас, на переконання К. Бйолі та М. Корнпробста, слід змінити наявні методи оцінки механізмів, за допомогою яких можна досягати дипломатичних цілей. Ідеться насамперед про необхідність зосередитися на спроможності й ефективності національних дипломатичних систем, на доданій вартості та на ступені компактності інтегрованих проблемних сфер, а також на рівні гібридності професійних компетенцій і навичок, необхідних для досягнення результатів у динамічному міжнародному середовищі [7, с. 4].

**Висновки.** Таким чином, ХХ ст. – одне з найкривавіших в історії людства, було водночас періодом важливого дипломатичного прогресу. Професійна дипломатія ХХ ст., яка домінувала під час холодної війни, продовжує формувати світ і у ХХІ ст. Кожна держава намагається наймати, навчати та працевлаштовувати найкваліфікованіших спеціалістів зовнішньої служби для різноманітних завдань, включаючи економічне співробітництво, боротьбу з тероризмом, культурний обмін і, звичайно, врегулювання конфліктів. Дипломати співпрацюють з іншими урядовцями у власній державі, з іноземними урядами, бізнес-спільнотами, громадськими рухами та їхніми активістами, неурядовими організаціями та ЗМІ. Поступово «нова дипломатія» нівелювала поділ між внутрішньою та зовнішньою політикою. Громадськість почала використовувати дипломатичні практики для посилення власних неурядових інтересів через можливість впливати на виборних посадових осіб. Виборча та партійна політики суттєво вплинули на дипломатичні пріоритети, розширивши спектр питань для дипломатичного спілкування та переговорів [25, с. 9–10]. Водночас з перспектив усіх учасників політичних процесів проблема запобігання війнам набула істот-

нішого значення, ніж вона мала у недавньому минулому, що робить держави ще більш залежними від ефективної дипломатії.

### Список використаної літератури

1. Invernizzi C. A New Diplomatic History and the Networks of Spanish Diplomacy in the Baroque Era. *The International History Review*. 2014. 36(4). P. 603–618.
2. Cohen R. The Great Tradition: The Spread of Diplomacy in the Ancien World. *Diplomacy and Statecraft*. 2001. Vol. 12. Iss. 1: Westphalia. P. 23–38.
3. Hare P.W. Making Diplomacy Work: Intelligent Innovation for the Modern World. Boston : Sage, 2015. 416 p.
4. Barston R.P. Modern diplomacy. Fifth edition. Abingdon, Oxon; New York, NY. : Routledge, 2019. 534 p.
5. Bjola C. The ethics of secret diplomacy: A contextual approach. *Journal of Global Ethics*. 2014. 10 (1). P. 85–100.
6. Bjola C. Diplomatic ethics. *The SAGE Handbook of Diplomacy*. 1st ed. / eds. C. Constantinou, P. Kerr, P. Sharp. London : SAGE, 2016. 722 p. P. 123–132.
7. Bjola C., Kornprobst M. Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics. Second Edition. Routledge : London and New York, 2018. 304 p.
8. Melissen J. Innovation in Diplomatic Practice. Studies in Diplomacy. London : Palgrave Macmillan, 1999. XXIII, 267 p.
9. Nicolson H.G. Diplomacy. Institute for the Study of Diplomacy, 1988. 151 p.
10. Hill Ch. The Changing Politics of Foreign Policy. New York : Palgrave, 2003. 416 p.
11. Fletcher C. Diplomacy in Renaissance Rome: The Rise of the Resident Ambassador. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. x + 194 p.
12. Berridge G. Diplomacy: Theory and Practice. Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1995. 212 p.
13. Sofer S. The Courtiers of Civilization: A Study of Diplomacy. State University of New York Press, 2013. 138 p.
14. Hamilton K., Langhorne R. The practice of diplomacy: Its evolution, theory, and administration. London and New York : Routledge. 1995. (2nd ed., 2011). 328 p.
15. Hall R.B. National Collective Identity: Social Constructs and International Systems. New York : Columbia University Press, 1999. 397 p.
16. Ghervas S. Balance of Power vs. Perpetual Peace: Paradigms of European Order from Utrecht to Vienna, 1713–1815. *The International History Review*. 2016. 39. P. 1–22.
17. Denza E. Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations. Oxford commentaries on international law. 3rd ed. Oxford University Press, 2008. 556 p.
18. Adler-Nissen R. Just Greasing the Wheels? Mediating Difference or the Evasion of Power and Responsibility in Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*. 2015. Vol. 10. Iss. 1. P. 22–28.
19. Kopp H.W., Gillespie Ch.A. Career Diplomacy: Life and Work in the U.S. Foreign Service. Washington DC : Georgetown University Press, 2011. 266 p. P. 163–274.
20. Hutchings R., Suri J. Modern Diplomacy in Practice. 1st ed. Palgrave Macmillan, 2020. 272 p.
21. Hare P.W. Diplomacy the Neglected Global Issue: Why Diplomacy Needs to Catch Up with the World. *The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations*. / P.W. Hare et al. (eds.). 1st ed. Palgrave Macmillan. 2023. 752 p. P. 3–22.
22. Growth in United Nations membership. URL: <https://www.un.org/en/about-us/growth-in-un-membership> (дата звернення: 30.06.2025).

23. Weisbrode K. The Closing of the Diplomatic Mind. *The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations.* / P.W. Hare et al. (eds.). 1st ed. Palgrave Macmillan. 2023. 752 p. P. 23–41.
24. Morgenthau H. Politics among Nations. 4th ed. New York : Knopf, 1967. 531 p. P. 135–139.
25. Steiner B. Diplomatic Theory: A Focused Comparison. Rowman & Littlefield Publishers : Lanham–Boulder–New York–London, 2018. 272 p.

## EVOLUTION OF DIPLOMATIC PRACTICES: ‘OLD’ AND ‘NEW’ DIPLOMACY IN INTERNATIONAL RELATIONS

**Rostyslav Tistyk**

*Ivan Franko National University of Lviv,*

*Faculty of International Relations, Department of International Relations and Diplomatic Service*

*Sichovykh Striltsiv str., 19, 79000, Lviv, Ukraine*

The article examines the formation of diplomatic practices from the modern era to the present day. The author focuses on the evolution of diplomatic activity, highlighting its key aspects – from the emergence of the institution of the permanent ambassador to the spread of the so-called “new diplomacy” after the First World War. According to politicians and intellectuals of the time, the “old diplomacy”, characterized by secrecy and inability to prevent war, had to give way to the ‘new diplomacy’, aimed at peace and cooperation. The transformation consisted, among other things, of gradual changes in the means, methods and content of diplomatic activity and meant recognizing the importance of expert negotiation and mediation skills aimed at overcoming differences among international actors. While in previous historical periods diplomacy was associated with rivalry and conflict, after the Second World War it was more actively considered as the main mechanism of cooperation.

Based on the study of the peculiarities of diplomatic activity in the second half of the twentieth century, the author substantiates the progressive development of the “new diplomacy”, pointing to the rapid expansion of the areas covered by diplomatic activity and the increase in the number of actors that can act in the international environment. All this turns modern diplomacy into a complex and multifaceted phenomenon characterized by two trends: on the one hand, the “erosion” of classical diplomacy, and on the other hand, – the increasing role of formalized and agreed ways of representing states in international relations. According to the author, the current global development is nevertheless leading to the actualization of state-centric diplomacy, which undermines the common narrative about the possibility of implementing diplomatic practices by a multitude of heterogeneous actors of different levels, i.e. the “erosion” of diplomacy.

Clarification of the controversial aspects of the formation of modern diplomacy allows us to outline the prospects for its further development. The author is convinced that diplomacy will remain a relevant way of representing state actors both now and in the future, functioning as a necessary tool for mutual coordination of national interests and ensuring the stability of the international system.

*Key words:* diplomacy, international relations, foreign policy, international actors, “old diplomacy”, “new diplomacy”.